26 / objektiv / petek, 30. oktobra 2009 petek, 30. oktobra 2009 petek, 30. oktobra 2009 / objektiv / 27

Natalia Almada nagrajenka za režijo na filmskem festivalu Sundance 2009

"S kamero sem sledila ilegalnemu pohodu čez mejo"

Natalia Almada se je rodila v Ciudad de Mexicu. Nadarjena režiserka filmskih dokumentarcev živi kot sodobne dvoživke, malo v New Yorku, malo v mehiški prestolnici, tako kot njena majhna produkcijska hiša Altamura Films. Natalia je posnela tri dokumentarce, vsi trije so se prebili na ugledne mednarodne ameriške filmske festivale in dobili številne nagrade, od Montreala, Chicaga, Los Angelesa, newyorške Tribece do Havane in Portorika.

jen prvi celovečerni film, Al otro lado (Na drugo stran, 2005), je nastajal v severozahodni mehiški pokrajini Sinaloa, kjer je odraščala. Za zadnjega, El General (General, 2009), je letos prejela nagrado za režijo v ameriški meki neodvisnega filma, na filmskem festivalu Sundance. General je bil njen praded, Plutarco Elias Calles, predsednik Mehike v porevolucijskem obdobju. Zmajhno, a sijajno filmsko ekipo je film končala na silvestrsko noč. Lovili so zadnji rok za prijavo na Sundance. Potem so skuhali pašto, nazdravili in zapeli v več jezikih. General je zmagal.

Ste mehiška Američanka oziroma ameriška Mehičanka. Kako shajate s tem?

Sem v položaju zunaj-znotraj, bodisi v ZDA bodisi v Mehiki. Verjetno lahko jasneje opazujem življenje v obeh državah v primerjavi z nekom, ki ga veže izkušnjale na eno izmed njiju. Imam to dvojno perspektivo, dvokulturno in dvojezično, ki mi omogoča pripadnost obema prostoroma, včasih na tudi neprinadnost.

Kako na vas gledajo domačini, ko, reciva, pridete iz New Yorka v Ciudad de Mexico ali v Sinaloo, kjer ste preživeli otroštvo?

Zanje sem kar ta prava Mehičanka. V New Yorku je drugače, ker smo večinoma vsi prišleki od nekod. Dogajajo se tudi hecne stvari. Mehičani me imajo za blondinko, kar po ameriških predstavah seveda nisem. Prevladujoča predstava o Mehičanih v ZDA je, da so vsi temnejše polti, določenega videza, zato me večina obravnava kot belo Američanko ali kot Evrosila pra Lutinepračia pra predstava.

Kdaj ste začeli snemati dokumentarne filme?

Študirala sem fotografijo. Moj magistrski študij na šoli za oblikovanje na Rhode Islandu je bil zelo konceptualno in široko zasnovan. Moj prvi kratki film, Vsaka voda ima perfekten spomin, je nastal kot del zaključne naloge. Je zelo oseben film o moji sestri, ki je utonila v bazenu, ko še nisem shodila. V naši družini sem edina. ki je nisem poznala. Film temelji na posnetih pripovedih staršev in starejšega brata o tem travmatičnem dogodku; mama pripoveduje v angleščini, oče v španš čini. Je zelo razdroblien film, poln praznine, črnih peg Na profesorjevo pobudo sem ga leta 2002 prijavila na festival Sundance in bila na moje veliko presenečenje uvrščena v program kratkih dokumentarnih filmov Priznam, da tedaj nisem imela pojma o filmskem svetu Naenkrat so se mi odprla vrata vanj, navezala sem pomembne stike, poznanstva z ljudmi iz filmske indus-

Ičo Vidmar montažerka začela spoznavati, kako se dela filme. Med drugim sem delala montažo filmovo kubanski fotografiii. o slavni pevki La Lupe, o kultu »božih ženske v Los

Kaj je vaše glavno vodilo pri izbiri tem za filme?

dovania skozi proces montaže.

Odvisno. Pri Generalu so bili odločilni tonski posnetki pripovedi moje babice o njenem očetu, ki so mi iih podarili. Potem je šele nastal problem, kako jih uporabiti, jim dodati tekst, kako jih spraviti v dialog z vizualnim. Brez njih se ne bi podala v sneman zgodovine. Pri filmu Al otro lado (Na drugo stran) je prevladala želja po snemanju filma o severozahodn mehiški pokrajini Sinaloa, kjer sem odraščala. Ob ogledu filmov o migracijah Mehičanov sem odkrila precej konceptualnih lukenj. Redko so tematizirali realne pogoje in razmere, v kakršnih živi oseba iz Mehike, ki se odloča za ilegalni prestop meje. Ta zgodba iz ozadja je usmerjena proti stereotipu o obubožanih Mehičanih, ki »nimajo druge izbire«, o priseljencih brez kulture in zgodovine. V filmu sledim mlademu fantu in počasi se razkrijejo možnosti, ki jih ima v življenju. Pokažem, da so v ozadju trgovine z drogo in ilegalnih migracij celotna, kompleksna kultura in konkretni ljudje, ki vplivajo na takšne življenj ske odločitve.

Kako vam je uspelo posneti film z ljudmi, ki so vpleteni v ilegalne posle, v trgovino z drogo in tihotapljenje ljudi?

Že kot otrok na ranču v Sinaloi sem vedela za tihotapstvo in za gojenje opija v hribih. Ni bila velika skrivnost, da so se številni mali ljudje nekajkrat, morda le enkrat v življenju, podali v to nevarno početje zaradi nevzdržnega gmotnega položaja. V filmu me ne zanimajo veliki šefi narkokartelov, ampak majhne ribe, ribiči, ki potrebujejo denar za nakup novega motorja za barko. Ti ljudje trdo delajo in živijo legalno, toda v hudi gospodarski krizi, ko ni ne denarja ne javnih subvencij, tihotapljenje droge postane nekakšna po tihem dopuščena, tvegana oblika subvencije, dodatnega zaslužka.

Osrednji junak filma je mlad fant, ribič in lokalni izvajalec corrida, razširjene mehiške baladne pesemske oblike

Prvič sem z njim naredila intervju pred štirimi leti. Iskala sem prav izvajalca corrida. Intervjuvala sem tudi zvezdnike corrida Los Tigres del Norte in druge. Stoletna tradicija corrida je socialni komentar, popisovanie dogodkov v malih kraiih skozi pesem. Triinsovanie dogodkov v malih kraiih skozi pesem. Triinsovanie dogodkov v malih kraiih skozi pesem. Triinsovanie dogodkov v malih kraiih skozi pesem.

dvajsetletni Magdiel, skladatelj corridov, mi je bil všeč, ker je pisal pesmi o ribičih, ki so na barkah tihotaplili drogo. Zaman je poskušal dobiti vizum za ZDA, ni vedel, kaj bi s sabo. Ni hotel po očetovih stopinjah, oče je bil reven ribič. Druga možnost je bila tihotapljenje droge po morju, tretja pa skušnjava ilegalnega prehoda v ZDA. Ravno ob koncu snemanja filma je srečal »kojota« (tihotapca ljudi), ki mu je obljubil, da ga zastonj prepelje čez mejo, če zanj napiše slavilni corrido. Tako popolnega scenarija si ne bi mogli izmisliti niti za igrani film. S kamero sem sledila pohodu čez

Torej ste tudi sami ilegalno prestopili mejo?

Ja, bila sem nezakonita prestopnica meje.

To je pa nevarno početje – prebijanje skozi puščavo, obmejne patrulje, izkoriščevalski »kojoti« ...

Je nevarno. Čeprav sem delno poskrbela za varnost. Z mano je za vsak primer šel moj oče. Počakal je na mehiški strani, da smo prišli čez. Prijatelj me je čakal na drugi strani. Brez teh varovalk si ne bi drznila. Na tej poti umre veliko ljudi, nekateri se izgubijo v puščavi, druge preslepijo brezsrčni »kojoti«. Včasih je sreča, da jih zatavale in obnemogle prestreže patrulja.

Kako so sprejeli Al otro lado? Navsezadnje bi bili na vas lahko besni ameriški rangerji, ker ste jih preslepili.

Snemala sem tudi delo obmejne patrulje na ameriški strani, tudi »minutemene«, paramilice na meji. S dani patrulje smo se celo spoprijateljili, tako da so film predvajali svojim kolegom, kar je pohvalno. Film so mimo filmskih festivalov predvajali tako v Mehiki kot v ZDA in ga uporabili vizobraževalne namene. Redno ga vrtijo na konferencah o migracijah. Bolj zanimiv je bil mešani odziv kritike. Nekateri so težko sprejeli kombinacijo tihotapljenja drog, imigracije in glasbe v filmu, pogrešali so osredotočenost na en sam problem. Meni se to ne zdi sporno, film pokaže medsebojno prepletenost vprašanj.

V najnovejšem filmu General pride na dan del osupljive zgodbe o vaši družini: vaš praded je bil predsednik Mehike, za nameček zloglasni predsednik Mehike.

Ja, na srečo ne nosim njegovega priimka. Na to prej niti nisem bila pozorna. Verjetno je zaradi tega bolj troel moj oče.

Ali priimek Calles v Mehiki še zmerom odzvanja v

Moj oče bi rekel, da ja. Vendar je stvar malo bolj zapletena. V dansknji Mehiki ne moreš tarnati zaradi tega, saj priimek hkrati odraža tvoj privilegirani družbeni položaj. Četudi nanj gledajo postrani, je še vedno del močnega vladajočega razreda. V takem položaju težko upravičiš jadikovanje nad usodo predsednikove družine, ki je trpela zaradi njegovih dejanj.

V filmu prikazujete predvsem to razvpito generalovo plat – njegov zagrizeni antiklerikalizem, zaradi katerega je ob uporu cerkve in veleposestnikov proti zemljiški reformi na jugozahodu dal pobesiti uporne duhovnike. V bistvu pa je Plutarco Elías Calles med prvim predsedniškim mandatom, v letih od 1924 do 1928, izpeljal nekaj spodbudnih političnih projektov za Mehiko. Zakaj ste odotaknili predvsem terme plati njegove vladavine?

Zato, ker je vodilna nit filma posneta pripoved moje babice, ki o tem nekajkrat z bolečino spregovori. Drži, Calles je leta 1929 ustanovil politično stranko, Nacionalno revolucionarno partijo, ki je v Mehiki nepretrgano vladala 70 let. S prihodom na oblast je ta stranka institucionalizirala revolucijo in ustavila revolucionarno nasilje, v katerem so po vrsti izgubljali glave caudillos revolucije, Carranza, Pancho Villa, Emiliano Zapata, Obregón. Calles, zadnji preživeli general revolucije, je pripomoge k ustvarjanju političnega sistema, ki ga imamo še danes. To so bile pozitivne plati njegove vladavine. Ampak dozdeva se mi, da je razlog babičine pripovedi o temnih straneh njen poskus pomiritve z očetom, generalom Callesom.

Film ste snemali v Ciudad de Mexicu v pregretem zaračju, takoj po zadnjih spornih, če ne kar poneverjenih predsedniških volitvah. Prehodi z babičine pripovedi o očetu – predsedniku – na današnjo mehiško politično stvarmost ustvarjajo kontrast in hkrati vits istosti: črnobeli posnetki iz buržoaznega miljeja proti Mehiki navadnih ljudi v barvah. Čemu ta odločitev?

Vsaj zame, upam, da imam prav, je bil to način, kako prikazati dinamiko politične oblasti. So tisti, ki so na oblasti, in tisti, ki je nimajo. Ob zadnjih volitvah so ljudje občutili, da njihov glas nič ne šteje, da so dejanje demokratične politične izbire izničile močne politične sile in jih s tem še bolj ponižale na raven politično nebogljenih. Ne slepimo se, v Mehiki ima buržoazni razred vso oblastno moč. V filmu sem skušala ustvariti atmosfero, ki še poglablja ta razkorak med oblastniki, tonom ustave in nemočnimi. Zato sem v prizorih iz preteklosti pa pustila govoriti edinole babici, ki pa vendarle govori s položaja privilegiranke. V Čiudad de Mexicu sem šla na cesto med ljudi in snemala karseda hitro. Takoi ti ie iasno, da pripadnikov elite ne bi moela

tako snemati. Spraševali so me, zakaj nisem spraševala zdravnikov, odvetnikov. Zato, ker bi se z vsakim morala v nedogled dogovarjati za termin, tja vleči snemalno ekipo. Filma sploh ne bi dokončala. Raje sem se odločila za snemanje med ljudmi, ki so na lastni koži občutili, da so izključeni iz političnega odločanja. Sanje mehiške socialistične revolucije so bile predvsem sanje ljudi, ki jih vidimo na cesti, ne moje babice. Pripadale pa so mojemu pradedu, ki se je sprva kozi življenje prebijal kot reven učitelj. Zato se je pridružil revoluciji in na koncu iz nje potegnil oblastne privile-

Zelo zgodaj je postal minister v Carranzovi vladi, že leta 1916...

Ja, kar hitro. Ko sem vse to premlevala, sem se že med snemanjem filma dokončno odločila, da mehiške premožne oblastne razrede izvzamem iz pripovedi. To se je izkazalo kot kar smiselna odločitev.

Ste pa v Generalu pokazali nekaj, kar je verjetno v čast vsakomur, ki se ukvarja s filmom. Oktrili ste pismo Sergeja Eisensteina, ki ga je ta pisal vašemu pradedu in v katerem ga prosi za logistično pomoč – za izposojo vojaškega vlaka, 350 vojakov, 50 konjenikov, 5 topov – pri snemanju filma Viva Mexico (1930). Kako ste ga odkrili?

Potem ko sem dobila magnetofonske trakove z babičino pripovedjo, sem v letih 2002 in 2003 začela resneje raziskovati in kopati po arhivih. Ogromno so mi pomagali v Mehiškem predsedniškem arhivu, brskali so zame in me zalagali z gradivom. Eisensteinovo pismo in posnetke predsednika Callesa pa sem dobila v bogatem Filmskem arhivu. Družinski film na 16milimetrskem traku z zasebnimi posnetki moje babice je hranil moj oče.

Kje ste dobili sredstva za film?

Leta 2005 sem dobila štipendijo umetniške fundacije Creative Capital. Vedno je najtežje s prvo donacijo. Potem smo dobili še nekaj denarja od sklada za snemanje dokumentarnih filmov pri inštitutu Sundance in lahko smo začeli.

Je k temu pripomogla uvrstitev vašega prvega kratkega dokumentarca na festival Sundance?

Ne, ker sta festival in inštitut ločena, čeprav sta del iste družbe. Tudi tu odloča prijava na razpis. Čeprav je bilo veliko težje dobiti denar za Al otro lado kot za Generala.

Kako to, saj je tema prvega filma – ilegalna migracija – pereča tema. ki je povezana tako z ZDA kot z Mehiko? Najprej zato, ker še nisem posnela daljšega dokumentarca. Potem pa zato, ker bi vsak rad posnel film o imigraciji. Moj pogled na problem ni bil moralističen, poudarjeno tragičen in se ni ravno ujemal z dominantnimi predstavami o migraciji. In nihče se noče spopasti stihotapljenjem droge. V zadnjih letih so posneli ogromno dobrih filmov o problemih migracije, o življenju Mehičanov v ZDA. Naj omenim vsaj izvrsten kratki film Šixth Section Alexa Riviere o skupini mehiških priseljencev, ki živijo na robu New Yorka in pošiljajo denar svojcem.

Vseeno vam je uspelo obdelati to temo s perspektive ljudi, ki živijo v Sinaloi.

In občo temo o ljudeh, ki hočejo čez mejo, razširiti s težko problematiko tihotapljenja drog. Naj spomnim, moj junak je pred dilemo, ali naj postane tihotapec ali naj jeb beži čez mejo, zato to ni izključno film o imigraciji.

Kako se je mladi junak filma znašel v novem življenju?

Film se konča z njegovim prestopom mehiško-ameriške meje. Kar v redu se je razpletlo. Vrnil se je v Mehiko, ker ni preveč maral Amerike. Eden od učinkov filma je, da je dobil delovni vizum, kar je lepo.

Kaj udeležba na uglednem festivalu Sundance in toliko bolj nagrada za režijo prineseta režiserju? Konec koncev je bil va film izbran v ožji tekmovalni spored med 800 drugimi filmi.

Ah, zame je bilo čudovito. Je pa s tem tako: film ustvarjaš nekaj let in nikoli ne veš, kaj bo z njim, kako ga bodo sprejeli gledalci, ali ga bodo sploh imeli priložnost videti, že to je prva velika neznanka. Nabere se precej strahov, vanj je bilo vloženega ogromno truda, časa in tudi denarja. Sundance seveda uživa velik ugled, zato se širi radovednost. Srečo imam, da bo film prikazan tudi na festivalih v Mehiki, drugod po Latinski Ameriki in na mehiški javni televiziji. Upam, da bo zakrožil tudi zunaj Amerike.

Lahko opišete dogajanje na festivalu Sundance

Je prijeten festival. Vsako leto se ga udeleži več ljudi, postal je velik filmski sejem. Tam se drenjajo ljudje iz idustrije. Predstave so polne, projekcije kvalitetne. Morda malo motijo soj žarometov, zvezdništvo in vse bolj kričeče hollywoodske šminke ob programu igranega filma.

Triindvajsetletni Magdiel, skladateli corridov, mi ie bil všeč, ker je pisal pesmi o ribičih, ki so na barkah tihotapili drogo. Zaman je poskušal dobiti vizum za ZDA. Oče ie bil reven ribič in ni hotel po njegovih stopinjah. Druga možnost je bila tihotapljenje droge po morju, tretja pa skušnjava ilegalnega prehoda v ZDA.

Ja, program in podelitev nagrad sta vidno ločena. Dokumentaristi ste po nagrade na oder večinoma prihajali kot običajni ljudje, brez okrancljanih toalet in stokania ob zahvalievaniu.

Na srečo. Zato je dokumentarni program tako dober. Nič ni nad življenjem, ki ga prikazujejo dokumentarci.

Kako zajeten je bil proračun za Generala?

Tristo petdeset tisoč dolarjev. Zdi se velik, pa smo vseeno palčki. V film, ki je prejel nagrado občinstva, so vložili tri milijone in pol. Naj obrnem takole, proračun enournih dokumentarcev, ki jih predvaja ameriška javna mreža PBS, se običajno giblje med 200.000 in 400.000 dolarji. Pridobivanje denarja je kar zalogaj. Če pa upoštevava, da je vse skupaj – s stroški za honorarje in produkcijo – trajalo skoraj štiri leta, potem to ni tako velik denar. Na primer, Al otro lado sem posnela za 150.000 dolarjev, s tem da sem na posodo dobila kamero in te dragocene male reči.

Po zaslugi prodora novejšega mehiškega igranega filma smo spet postali pozomi na mehiško kinematografijo. V kakšnem stanju je?

To so zelo vznemirljivi časi, tudi za snemanje dokumentarnih filmov v Mehiki. Z igranimi filmi Alfonsa Cuaróna in Aleiandra Gonzáleza Inárrituia se je seveda dogodil ta prvi preboj, tako v Mehiki kot v mednarodnem merilu. Tu so že mlajši, Carlos Reygadas in prodorna skupina neodvisnih mehiških režiserjev, ki se redno uvrščajo na filmske festivale in pobirajo nagrade. Za njimi je prodrla na plan tudi generacija režiserjev dokumentarnega filma. Mehika nima moč ne tradicije filmskega dokumentarca, ki je bil vsa ta leta podcenien v primeriavi z igranim filmom. Zdaj pa se splošno mnenje spreminja. Naše filme prikazujejo na znanih festivalih v tujini, doma na velikem filmskem festivalu v Guadalajari, dobivajo nagrade, Težko bi jih spravila pod skupni imenovalec, tako različni so po obravnavani tematiki in pristopih. Predvsem dokumentarci ne izgledajo več kot televizijska izobraževalna oddaja, temveč so resnično filmski, pripoved ni, tudi eksperimentalni, v njih se čuti želja po prikazovanju tematike, po snemanju dokumentarcev. Končno imamo režiserje, ki jih želijo snemati in jim dokumentarec ne predstavlja mostu do snemanja

Boste sami vztrajali pri dokumentarcih?

Verjetno. Predvsem zato, ker je dokumentarec vznemirljiv medij. Že manjši proračun in manjša snemalna ekipa največkrat omogočata večjo svobodo in nadzor nad snemanjem filma. Ne vedno, ampak če je proračun igranega filma dva milijona dolarjev in več, je malodane pravilo, da režiser težko ohrani proste roke

Ker ste z eno nogo v ZDA, z drugo pa v Mehiki; se na dokumentarni sceni kaj pozna gospodarska kriza?

Občutimo jo. Pred kratkim je potonila vodilna distribucijska hiša za dokumentarce iz New Yorka. Številni skladi, brez katerih ne moremo, so očitno izgubili precej denarja in so bolj skopi pri dodeljevanju podpor. Delež podpor se je skrčil za tretjino. Drži pa tudi nasprotno, o čemer nas je poučila zgodovina, krizni časi pogosto spodbujajo umetniško produkcijo. Zelo hitro so posneli nekaj odličnih filmov, ki se dotikajo krize. Sicer smo pa v Mehiki stalno v gospodarski krizi. To za nas ni kakšen poseben šok. Tega smo navajeni.

Ravno v Generalu ste uporabili znamenito karakterizacijo Mehike, ki po je podal Octavio Paz, namreč, da Mehičani verujejo le v Devico Guadalupsko in v državno loterijo. Z obema so povezani močni prizori v filmu.

Mislim, da Pazova oznaka velja tudi za današnjo Mehiko. Le kako drugaće lahko razložimo nepretrgano množično romanje v baziliko, kjer je slika temne Device Guadalupske. To pomeni, da se vera v nekaj v toku časa ni izgubila. Ampak vera v kaj? Mehika velja za katoliško deželo, vendar v resnici nikoli nismo bili pravi katoličani. Veroizpoved je mesticizirana, je proizvod mestiške kulture.

Navsezadnje se je po mitu Devica prikazala pokristjanjenemu Indijancu Juanu Diegu leta 1531, deset let po spanskem zavzetju središča azteškega imperija, Tenochtitlana

Tako je. Teprizore z romanja so mi nekateri očitali, češ, kaj jih snemaš, če so pa tako oguljena, vsem poznana mehiška značilnost, najbolj množično romanje na svetu. A menim, da Guadalupe premočno simbolizira to, kar Mehičani smo na tako dvoumne načine. Octavio Paz je imel prav.

Zdi se, da ga barvit prizor z loterije, ko deklice vlečejo številke in jih v čudnem ljubkem mehaničnem ritmu izklicujejo, potrjuje. Nič manj ni obreden.

Posnela sem ga zadnji dan snemanja. Otroci z loterije so sirote, kar tudi marsikaj pove. Osupla sem bila nad zgodovinskim podatkom, da je bilo prvo žrebanje mehiške loterije leta 1771. Igramo in upamo več kot dvesto let. V Mehiki je nacionalna loterija ena najstarejših in najbolj zanesljivih institucij.